

Egy emigráns diplomata észrevételei a Foreign Office számára –
Hevesy Pál 1943. szeptemberi fejtegetései és Sir Alexander Cadogan
számára írott levele

Az alábbi levelek¹ Hevesy Pálnak (Budapest, 1883. április 9. – Kitzbühel, 1988. március 11.) – a Nobel-díjas Hevesy György testvérének – Magyarország helyzete kapcsán 1943 kora őszen folytatott londoni beszélgetései nyomán születtek, eredeti példányaik a Brit Nemzeti Levéltár, a *The National Archives* (ma használatos rövidítésével: TNA, korábban Public Record Office, PRO) FO 371. számú jelzete alatt található. A vonatkozó levéltári egység a *Foreign Office* általános politikai levelezését (*General Correspondence from 1906–1966*) tartalmazza.² Hevesy ekkor angliai emigrációban élt, s akkori körülményei közt gyenge reménnyel ugyan, de megkísérelte, hogy a korábbi pályafutása során szerzett ismereteit, kapcsolatait és a maga személyes presztízsét a magyar ügy képviselésére használja fel, mindezzel Magyarország sorsán kívánva javítani.

Csáky István külügyminiszter Hevesyt négy évvel korábban, 1939. szeptember 30-án nyugdíjazta, de ezt megelőzően – madridi követségi szolgálatának lejártát követően – nem kapott már új, jelentősebb súlyú megbízatást. A diplomata családjának zsidó származása feltehetőleg szerepet játszott (legalábbis 1938 után) abban, hogy a korábban oly gyorsan felívelő diplomáciai pályafutása lezárult, miközben a hozzá hasonlóan már keresztény felekezethez tartozó, nemesi rangot nyert – közismerten zsidó származású – diplomaták (leginkább talán Wodianer Andor nevét lehet itt említeni) ugyanebben a sorsban nem feltétlenül osztoztak vele.³ Eredeti családneve Bischitz volt, amelyet édesapja 1906-ban változtatott Hevesyre. Az apa, Hevesy Lajos egyébiránt már korábban a magyarhoz igazodó írásmóddal, Bisitz néven szerepeltette családnevét, miközben a tágabb család még tisztán német írásmódot használt. Bisitz Lajos áttért a római katolikus

¹ Eredetileg a levelek közreadója csupán Hevesy Pál (az angol nyelvű források következetesen Paul de Hevesy néven említik) Cadoganhez írott levelét (2. sz. levél) kívánta ismertetni és teljes szöveggel közölni, végül a rövid nyugtázó válaszokkal, valamint O'Malley volt budapesti brit követ levelével (1. sz. levél) együtt tűnt a Hevesy-levél igazán teljesnek. A tartalmi összefüggések mellett a leveleket tartalmazó eredeti dossziék elhelyezkedése, az őket tartalmazó levéltári egység (FO 371/34451), továbbá különösen egy kapcsolódó, Juhász Gyula 1978-ban kiadott dokumentumkötetében publikált (itt azonban csak hivatkozott) O'Malley levél tette indokoltá a bővebb anyag közreadását. Lásd ez utóbbit: JUHÁSZ, 1978, 253–255.

² A közreadó a Klebelsberg Kuno-ösztöndíj támogatásával végezte kutatásait 2017 júniusában.

³ Az életpálya kapcsán az Anka László által készített életrajz adatait használtam, amely egy diplomaták és külpolitikai szempontból jelentős személyiségek áttekintő életrajzait tartalmazó lexikon számára íródott. A kötetet az Attraktor Kiadó gondozza Gulyás László szerkesztői munkájával, s vélhetően a 2017. év végén vagy 2018 első hónapjaiban lát napvilágot. ANKA, előkészületben.